

BALIKESİR'DE SERBEST CUMHURİYET FIRKASI'NİN TEŞKİLATLANMASI VE BELEDİYE SEÇİMLERİ (1930)*

Ömer KARAKAŞ**

ÖZET

Bu makalede, Cumhuriyet döneminde Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası'ndan sonra kurulan ve ikinci demokrasi deneyimi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Balıkesir vilayetindeki teşkilatlanması ve 1930'da yapılan belediye seçimleri ele alınmıştır.

Öncelikle, SCF'nin teşkilatlanma öncesinde ve teşkilatlandığı sırada Balıkesir vilayetinin sosyo- ekonomik yapısı değerlendirilmiştir. Bahsi geçen yıllarda, zeytin, tütün gibi ihracat ürünleri ile geçimini sağlayan Balıkesir halkının zor durumda olduğu görülmektedir. Özellikle köylü, üzerine düşen vergileri ödemekte zorlanmakta, Ziraat Bankasından tarımsal faaliyetlerini sürdürmekte gerekli olan krediyi alamamaktadır. Ayrıca, vilayet halkının devlet memurlarından da bazı şikayetlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Memurların görevlerindeki bazı suistimalleri mahalli basın kaynaklarında yer almıştır. Hükümetin başta sıtma olmak üzere bulaşıcı hastalıklarla mücadelede yetersiz kaldığı görülmektedir. Söz konusu şikayet konularının SCF'nin Balıkesir' de siyasi teveccüh görmesinde önemli bir etken olduğu söylenebilir.

SCF lideri Fethi Okyar, çıktığı Ege gezisinde Balıkesir'de bir miting düzenlemiştir. Balıkesir halkının mitinge olan yoğun katılımı SCF'nin bu ildeki siyasi ağırlığını göstermesi bakımından anlamlıdır. SCF lideri konuşmasında, ağırlıklı olarak yukarıda dile getirilen halkın hükümetten şikayetçi olduğu konuları ele almıştır.

SCF Balıkesir'de hızlı bir şekilde teşkilatlanmıştır. Sadece şehir merkezinde değil aynı zamanda ilçelerde ve köylerde de teşkilatlanma çalışmaları yaptığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmalar sırasında CHF'nin muhalefeti hatta yer yer engellemeleri ile de karşılaşmıştır.

Diğer Batı Anadolu vilayetlerinde olduğu gibi Balıkesir'de de 1930 belediye seçimlerinde yolsuzluk ve usulsüzlükler olduğu vakıadır. CHF lilerle SCF üyeleri arasında yaşanan tartışmalardan sonra SCF seçimlere katılmaktan vazgeçmiştir.

Bilindiği gibi Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın feshinden sonra Menemen olayı meydana gelmiştir. Olaydan sonra Örfi idare ilan edilen illerden birisi de Balıkesir'dir. Balıkesir vilayetinde, SCF ile Menemen

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üni. Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Öğretim Üyesi, o_karakas45@hotmail.com

olayı arasında bir ilişki var mıdır? Olaydan sonra tutuklananlar olmuş mudur? Makale’de bu soruların da cevabı aranmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: SCF (Serbest Cumhuriyet Fırkası), Balıkesir, Teşkilatlanma

LIBERAL REBUPLICAN PARTY ORGAZATION IN BALIKESİR AND LOCAL ELECTIONS (1930)

ABSTRACT

In this essay, I have mentioned about 1930 local elections in Balıkesir and organization of SCF in Balıkesir province in the period of republic. Balıkesir’s socio-economic structure has been evaluated before and meanwhile the organization of SCF. It is understood that Balıkesir’s people, whose income mainly depends export products such as olive and tobacco, were suffering from some economic problems in the years mentioned above. Especially; the villagers had difficulty in paying taxes as well as they couldn’t get loan, which they need for their productive activities, from Agriculture Bank. Besides, it is understood that people had some complaints about officials. Some officials were accused of misappropriation. It is seen that the government weren’t capable of struggling with some infectious such as malaria. It can be said that these complaints about government led to a tendency to SCF.

SCF leader Fethi Okyar organized a demonstration in Balıkesir as a part of his tour in Aegean Region. It is highly remarkable that there was a huge participation to this meeting in Balıkesir and it shows the tendency to SCF in Balıkesir. In his speech, SCF leader handled issues such as complaints about government.

SCF completed its organization in Balıkesir rapidly. They organized not only in province center but also in counties and towns. During these activities SCF encountered CHF’s opposition and obstruction. As in the other Anatolian provinces, it is a fact that there were malpractices in 1930 local elections in Balıkesir. After an argument with CHF members, SCF declared that they gave up taking part in elections.

As known, the Menemen event has occurred after the dissolution of SCF. After the event, Balıkesir was one of the cities where martial law was implemented. Was there a relationship between Balıkesir SCF organization and Menemen Event? Was someone arrested after the event? I have tried finding answers to these questions.

Key Words: SCF (Liberal Republican Party), Balıkesir, Organization

Giriş

SCF Cumhuriyet döneminde çok partili hayata geçiş aşamasında ikinci muhalefet partisidir. SCF’yi “güdümlü bir parti” olarak niteleyenler olduğu gibi dönemin hükümetinin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 5 Spring 2013*

icraatlarını eleştirecek, özellikle uluslararası alanda Türkiye’yi “dictatorial” görüntüden kurtaracak doğal bir süreçte gelişen siyasi bir olgu olarak değerlendirilenler de olmuştur.¹

SCF’ye siyasi olarak yakın ilgi gösteren Samsun, Antalya, Adana, gibi kıyı şeridi illerinin yanında Balıkesir’in de en hareketli vilayetlerden birisi olduğunu söyleyebiliriz. Fethi Bey’in hem SCF’yi Ege Bölgesinde örgütlemek hem de mitingler düzenlemek amacıyla çıktığı Ege gezisi sırasında İzmir’de olaylar çıktığı bilinmektedir. Konu ile ilgili eserlere çok yansımada da Balıkesir ilinde de küçük çaplı bazı olaylar yaşandığı anlaşılmaktadır.²

1930 yılında Balıkesir’de CHF’nin resmi yayın organı olan Türk Dili gazetesi yayınlanmaktadır. Konuyu takip etmek açısından bu gazeteden faydalandık. 1930 Eylül’ün de SCF’nin örgütlenmesi ile haberleri kendi yayın politikası çerçevesinde veren gazetenin seçimlerin başladığı tarihlerde yayından kaldırıldığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan SCF’Balıkesir İl İdare Heyeti Reisi İbrahim Sururi Bey tarafından, SCF’nin resmi yayın organı olarak niteleyebileceğimiz İstiklal Gazetesi’nin sayılarına bütün çabalarımıza rağmen ulaşamadık. Bu durum araştırmamızı tam da isteğimiz şekilde sonuçlandıramamıza neden oldu.

Seçimler bittikten sonra CHF İl İdare reisi ve Giresun milletvekili Hacim Muhittin Çarıklı ve diğer Balıkesir milletvekilleri Balıkesir ve kazalarını teftiş etmişlerdir. 2 Aralık 1930, 17 Aralık 1930, 20 Aralık 1930, 24 Aralık 1930, 28 Aralık 1930, 29 Aralık 1930, 3 Ocak 1931, 9 Ocak 1931 tarihlerinde yapılan teftiş gezileri sonucu 8 adet rapor yayınlanmıştır. Balıkesir vilayetinde, 1930 belediye seçim sonuçlarını, seçimler sırasında yaşananları ve vilayet halkının şikayetlerini yerinde görüp değerlendirmişlerdir. Bu raporların SCF teşkilatlanması ve belediye seçimleri ile kısımlarından faydalanma imkanı bulduk.

1. SCF’nin Kuruluşundan Önce Balıkesir’de Siyasi ve Sosyo- Ekonomik Yapıya Bakış

Balıkesir vilayeti Milli Mücadele’de önemli bir yere sahiptir. Kurtuluş Savaşı’nın tamamlanmasından sonra Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin CHF’ye dönüşmesi sonucu Balıkesir vilayetinde de CHF siyasi hayata başlamıştır. 1938 yılında Balıkesir vilayetinde, CHF , 12 kaza, 68 kamun, 839 ocak’ta örgütlenmiştir.³ Balıkesir’de CHF’nin kurulması ve ilk yıllarındaki faaliyetleri şüphesiz ayrı bir çalışmanın konusudur.

Bilindiği gibi Milli Mücadeleyi yürüten kadrolar, Meclis’te I. Grup, II. Grup olarak ayrılrsa da – ki bunun sebebi Mili Mücadele’nin yöntemi konusuydu- savaş yıllarında ciddi bir parçalanma olmadı. Ancak, savaş sonrası Halk Fırkası içinde özellikle tek parti döneminde hizipleşmeler yaşanmaya başladı. Bu hizipleşmelerin sebebi siyasi ya da ideolojik olmayıp “ekonomik iktidardan pay almaya yöneliktir.”⁴ Balıkesir’de de daha SCF kurulmadan CHF içerisinde bazı siyasi düşünce farklılıklarının mevcudiyeti, bu hizipleşmenin aslında eskilere dayandığını ve köklü bir yapısının olduğunu göstermektedir.⁵

SCF’nin kurulduğu yıl Türkiye’yi genel olarak değerlendirdiğimizde, ekonomik yokluklar, yoksullukla birlikte gelen baskıyı üzerlerinde hisseden yığınlar ve dertlerine çare arayan halk

¹Mete Tunçay, Cemil Koçak,Hikmet Özdemir,Korkut Boratav, Salahattin Hilav,Murat Katoğlu,Ayla Ödekan, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cem Yay. İstanbul 1989,s.106. Koçak, Cumhuriyet dönemi siyasi tarihini değerlendirdiği bu bölümde, SCF için “Yapay ve Gündümlü Bir Demokrasi Deneyi : Serbest Cumhuriyet Fırkası” başlığını kullanmıştır.

² Cemil Koçak, **Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İletişim Yayınları, İstanbul 2006,s.276.

³Aslı Altun, **Türkiye’de Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Örgütlenmesi**, Mustafa Kemal Üni. Sosyal Bilimler Ens, basılmamış yüksek lisans tezi, Hatay 2006, s.120.

⁴ Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, İstanbul 2012,s.282

⁵ Koçak, a.g.e.s.,435.

kitlelerini görmekteyiz.⁶ Tarımın ve çiftçinin ihtiyaçları için kurulmuş Ziraat Bankası dönem içinde bazı yanlış uygulamalar yüzünden eleştirilerin odağı haline gelmiştir. Ziraat Bankası, köylüye borç para vermemiş, çiftçi banka kapılarında adeta dilenci durumuna düşmüştür. Aynı banka, çiftçiye ve köylüye ihtiyaç duyduğu krediye sağlamazken eşrafa önemli miktarda kaynak transferinde bulunmuştur.⁷

1930'larda, Türkiye'de halkın ekonomik durumu çok iyi olmayıp özellikle "vergiler, halkı zorlamakta, her nereye gidilse vergilerin ağırlığından, alınma tarzının kötülüğünden, bu suretle yapılan zulümlerden şikâyet edilmekte,"⁸ memleket her alanda büyük bir huzursuzluk içindedir. Basın özgürlüğü oldukça kısıtlanmış, meclis iktidara yeterli muhalefeti yapmamakta, denetimsiz parlamentonun yarattığı hoşnutsuzluk, günden güne büyümekte ve ekonomik sıkıntılar şiddetlenmekteydi.⁹

Milli Mücadele boyunca diğer Anadolu vilayetlerinde olduğu gibi Balıkesir'de de günlük yaşam zor koşullar altında devam etmiştir. Pamuk, tütün, zeytin gibi tarım ürünleri üreten ve ihraç eden Karesi Sancağı savaş yıllarında erkek nüfusun silah altında olmasından dolayı harmanın ortada kalması, ulaşım imkânlarının zorluğu ve pahalılığı gibi nedenlerle sevkiyat durma derecesine gelmiştir. Kurtuluş Savaşı sürecinde şehirde murabahacılık, ihtikâr (vurgunculuk) artmış, İç Anadolu Bölgesi'nden buğdayı 3 kuruştan alan tüccar, Balıkesir'de 25-30 kuruşa halka satmıştır. Kurtuluş Savaşı içerisinde Balıkesir'de tarım ve hayvancılık sektöre uğramış, un ekmek fiyatlarında muazzam artışlar olmuş, halk ekonomik olarak büyük zorluklar yaşamıştır.¹⁰

Milli Mücadele döneminde yaşanan bu tablo, 10 yıl gibi bir süre içerisinde çok da değişmemiştir. Ayrıca, 1929 dünya ekonomik krizi gibi ilave bazı problemler de gelmiş, vilayet halkı, zeytin, zeytin yağı, pamuk, tütün gibi ihraç ürünlerini dışarıya satamamış ve aynı zamanda vergilerden de bunalmıştır. 1930 yılı Mayıs ayında Balıkesir'den İç İşleri Bakanlığı'na çekilen ve Bakanın da Başvekalet'e iletildiği telgrafta "Balıkesir Vilayeti mahsulatının ihraç edilememesinden dolayı hüküm süren iktisadi buhranın vilayetin her tarafında bedbinlik husulüne sebep olduğu"ndan bahsedilmiştir.¹¹

Ayrıca, SCF'nin kendini feshetmesinden sonra Giresun milletvekili Hacim Muhittin Çarıklı ve Balıkesir milletvekillerinin bölgeye yaptıkları teftişlerden, halkın en önemli şikâyet konularının başında ekonomik meselelerin geldiği anlaşılmaktadır. Çarıklı, bu teftişlerin birisinde Gönen'in en büyük derdinin halkın tek geçim kaynağı olan tütün olduğunu belirtmiş, raporunda şu ifadelerle yer vermiştir: "inhisar idaresinin (Tekel'in) tüccar zihniyeti ile hareket ettiğini, bir taraftan özel girişim olarak tütün tüccarlarının bölgeye girip tütün almasına zorluk çıkardıklarını diğer taraftan da tütünlerin %1 miktarını parasız diğer bir miktarını da pazarlıktan çok ucuza (pahasından düşük) alıyor." Gönen halkı, Reji İdaresi'nin (Tekel) tütün alım satım işinden vazgeçmesini; yerine tütün tüccarlarının tütünlerini almasını istiyorlar. Böyle olması durumunda tütünlerini piyasa değerinde satabileceklerini söylüyorlar. Aynı şikâyet, Sındırgı, Bigadiç, Balya ilçeleri için de söz konusudur.¹²

⁶ Tefik Çavdar, **Serbest Fırka**, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, c. 8,S.2056.

⁷ Veysel Bozkurt, Cumhuriyet Döneminde Bürokrasi- Siyasi Elit Halk ilişkileri :1923-1960", **Yeni Türkiye**,c.V.,s.3573.

⁸ Hikmet Çolak, **1930 Belediye Seçimleri**, Atatürk Üni. Türk İnkılâp Tarih Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007,s.99.

⁹ Mahmut Goloğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -1 1924-1930 Devrimler ve Tepkileri**, İstanbul 2009,s.302.

¹⁰ Engin Gülen, **Kurtuluş Savaşı Yıllarında Balıkesir**, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Balıkesir 2007, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.133.153.

¹¹ BCA, BKKK, 030.10/160.126.9.

¹² BCA, CHP K, 490.01.623.46.14.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Aynı yıllarda, zeytin yağı ile meşhur, 1867 Paris Uluslararası Fuarı’nda altın madalya kazanmış olan¹³ Balıkesir’in önemli zeytin ve yağ merkezlerinden Ayvalık’ta yağ fiyatlarının vapurda teslim edilmek, bütün vergi ve masrafları mal sahibine ait olmak şartı ile azami 47 kuruşa tenezzül etmesi (düşmesi) ahaliyi (halkı) müztar (çaresiz) bir mevkie düşürmüştür¹⁴

Halkın şikayetçi olduğu konulardan birisi de Edremit ve civarında emlak ve arazi vergilerinin çok ağır ve insafsız olmasıdır. Hükümet bu bölgede, zeytin ağaçlarının tanesinden yıllık 30-40 liraya kadar vergi almaktadır. Oysa zeytin ağacının kendisi, Ayvalık’da 5-7 liraya, Havran’da azami 10-12 liraya kadar alınıp satılmaktadır. Görünen o ki hükümet zeytin ağacının reel satış fiyatından en az 5-6 kat daha fazla vergi almaktadır.¹⁵ Ayrıca, “*Burhaniye ahali evleri için ve yemeklik olarak çıkarttıkları zeytinyağlarından muamele vergisi alındığını ve bunun haksız*” olduğunu belirtmektedirler.¹⁶

Bu dönemde kış boyunca sel felaketlerinin sık sık yaşandığı Balıkesir Vilayeti diğer Batı Anadolu vilayetleri gibi sağlık açısından kötü durumdadır. Sıtma hastalığı günden güne yayılarak tehlikeli bir hal almakta ve halk bu durumdan hükümeti sorumlu tutmaktadır. Hacim Muhittin Bey ve bölge milletvekillilerinin yaptığı teftiş çalışmalarının birisinde, Ayvalık’ta sıtmanın çok ileri boyutlarda olduğu ve bu ilçenin de “*Sıtma Mücadele Mıntakısı içerisine alınmasının yararlı olacağı*” belirtilmektedir. Balya kazasında da hükümet tabibinden başka doktorun olmadığı, bir doktor veyahut sağlık memurunun süratli bir şekilde tayin edilmesinin çok faydalı olacağı bildirilmektedir.¹⁷ Yine, Susurluk’ta bir Frengi İstasyonu tesis edilmiş, bu istasyonda Susurluk, Ömer Köy nahiyesi, Karapürçek Köyü’ndeki hastalar tedavi edilecektir. Ayrıca Balya Kazası’na da bir Frengi Merkezi kurulacaktır.¹⁸

Tek parti döneminde şikâyetçi olunan konulardan birisi de, devlet memurlarının halka karşı olan davranışlarıdır. 1930’larda CHF asker-sivil memurların hâkimiyetindedir.¹⁹ SCF’nin kurulduğu sıralarda Balıkesir halkı devlet dairelerinde memurlardan gerekli kolaylığı görememektedir. Balıkesir I. Noteri Ruknettin İmrahoroğlu’nun hazırlayıp bir nüshasının da CHF Teşkilat-ı Heyeti Reisi Hacim Muhittin Bey’e de takdim ettiği bir belgede Balıkesir vilayetindeki durum şöyle açıklanmaktadır: “*Halk nazarında devairde (kamu kurumlarında) işini intac ettirebilmek (işini halledebilmek) mutlaka bir vasıta ile mümkün olabileceği kanaati umumidir. Memur sınıfı içinde vazife aşkını taşıyan pek azdır. Memurların bir kısmı kendilerine tevdi edilen vezaifi (görevleri) bir angarya telakki etmekte ve isteksiz çalışmaktadırlar. Her şubeye dal budak salmış olan bu marazın teşhisi ve acilen tedavisi ehem ve elzemdir.*”²⁰

Bu anlamda Balıkesir vilayetinde bazı memurların işten el çektirildiği haberleri zaman zaman gazetelerde yer almıştır. Örneğin, SCF belediye seçimlerini büyük bir farkla ve baskılara rağmen kazanan Susurlukta, “*tapu memuru Baha Efendi hakkında vazifesini suiistimal etmek iddiası ile kaymakamlıkça hakkında tahkikat açılmış, suçu ispatlandığından işten el çektirilmiştir.*”²¹ Yine Edremit Posta Müdürü Cemal Bey, kendi kurumu ile ilgili bir işi 25 liraya ihale edebilecekken, 170 liraya ihale ettiğinden dolayı işten el çektirilmiştir.²² Benzer bir olay, Edremit’te yaşanmış Edremit Tütün İnhisar İdaresi muhasebecisi Avni Bey, “*maliyeyi yatırılan*

¹³ Gülen, a.g.t.,s.137.

¹⁴ BCA. CHP K,490,01./ 46. 623.16; **Türk Dili**, 7 Ocak 1930.

¹⁵ BCA. CHP K, 490.01./ 46. 623.16.

¹⁶ BCA. CHP K, 490.01/492.1982.2.

¹⁷ BCA. CHP K, 490.01./46. 623.14.

¹⁸ **Türk Dili**, 19 Ocak 1930.

¹⁹ Muhittin Tataroğlu, “Cumhuriyet Döneminde Bürokrasinin Rolü, **Yeni Türkiye**, c.V., Ankara s.3552.

²⁰ BCA. CHP K, 490.01./46. 623.17.

²¹ **Türk Dili**, 10 Ocak 1930.

²² **Türk Dili**, 17 Ağustos 1930.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

paranın sandık makbuzunu tahrif etmiş, makbuzu defterlere kaydederken aslından daha fazla bir miktar yazmıştır.” Bu durum teftiş sonucu tespit edilmiş, Avni Bey işten el çekirilmiştir.²³

Kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse, Balıkesir’de 1930’da halkın ekonomik durumu iyi değildir. Diğer taraftan zaten yoksulluk içinde olan ve geçimini tarımsal faaliyetlerle sağlayan köylü, ödediği ağır vergiler yüzünden bir bezginlik içindedir. Ayrıca, devlet dairelerinde de derdini anlatmağa muhatap bulmakta zorluk çekmektedir.

Vilayette, CHF erkanı çıkar çatışmalarından dolayı bölünmüş, fikir ayrılıklarına düşmüştür. Bunun yanında, yukarıda saydığımız nedenlerle halkla siyasi ilişkileri kurmakta zorlanmaktadır. Bütün bunların sonucu olarak, halk, yeni bir idarî anlayış, yeni bir siyasi yaklaşım aramaktadır. SCF’nin Balıkesir’de büyük bir teveccüh görmesinin nedeni de bu olsa gerektir.

2.Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Balıkesir Vilayetinde Teşkilatlanması

2.1.Fethi Beyin Ege Gezisi ve Balıkesir Konuşması

Fethi Bey’in İzmir’de başlayıp, Menemen, Manisa, Akhisar, Balıkesir’de tamamlanan Ege gezisi sadece SCF için değil aynı zamanda CHF açısından da önemlidir. SCF lideri bu gezi ile hem Batı Anadolu bölgesinin teşkilatını oluşturmuş²⁴ hem de bölge halkının SCF’ye olan yakın alakasını yerinde görmüştür. Gezinin ortaya koyduğu bir başka gerçek ise CHF’nin Ege bölgesinde, halkın siyasi desteğini kaybettiğinin anlaşılmasıdır.²⁵

4 Eylül 1930 tarihli olaylı İzmir mitinginden²⁶ sonra SCF Genel Başkanı Fethi Okyar, Menemen- Emir âlem yolu ile Manisa şehrine gelmiştir. Manisa’da da aynen İzmir’de olduğu gibi büyük bir kalabalık tarafından karşılanmış, 8 Eylül 1930 tarihinde bir miting düzenlenmiştir.²⁷

Manisa teşkilatını kurduktan sonra Batı Anadolu gezisine devam eden Fethi Okyar, Balıkesir’den önce Akhisar ilçesine uğramış, kendisini bekleyen halka bir konuşma yapmıştır. Konuşmasının bir bölümünde şu sözleri söylemiştir: “*Büyük Türk milletine fes giydirmek, Arap harflerini güya tekrar geriye getirmeye çalışacakmışız. Büyük Gazi’nin Türk milletine hediye ettiği muazzam eserleri, Türk milleti ebediyen sinesinde muhafaza edecektir. Bizim uğraşacağımız şeyler bunlar değil, brelerini aramaktır. Başka bir şey değildir.*”²⁸ İnkılap Gazetesi’nin verdiği bilgiye göre Fethi Bey’i karşılayanlar arasında hocalar da varmış, “*kirli ruhlarını saklayan hoca bozuntuları siyah bez üzerine “la ilahe illallah” işlenmiş bayrakla bu mitinge iştirak etmişler.*”²⁹

Mitingden sonra Akhisar’dan ayrılan SCF lideri, 11 Eylül 1930 tarihinde Balıkesir’e ulaşmıştır. Balıkesir valisi, İzmir’de, Menemen’de ve Manisa’da, halkın Fethi Bey’e yakın alaka gösterdiğini ve bu sırada da bazı provakatif olayların yaşandığını bildiğinden “*asayışı ihlal edecek bir hadise olmaması için Balıkesir halkının, karşılama için istasyona gitmesini menetmiştir.*”³⁰ Fethi Bey’in bu tarihte Balıkesir’e ulaştığı ve akşam orada kalacağını İzmir valisi Kazım Dirik’in Başvekil İsmet Paşa’ya çektiği telgraftan da anlıyoruz. Vali Bey bu telgrafında “*Fethi Beyefendi, bu sabahki Bandırma treniyle ve mayet kâtipleri ile birlikte hareket etmişlerdir. Kumpanyadan verilen salon Balıkesir’e kadar tahsis olunmuştur. Bu gece Balıkesir’de kalacaklardır*”³¹ demektedir.

²³ **Türk Dili**, 12 Ocak 1930.

²⁴ Abdülhamit Avşar, **Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İstanbul 1998,s.117.

²⁵ Çetin Yetkin, **Atatürk’ün Başarısız Demokrasi Devrimi, Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İstanbul 1997,s. 185.

²⁶ Ahmet Ağaoğlu, **Serbest Fırka Hatıraları**, İletişim yay. İstanbul 1994,s.63.

²⁷ Ömer Karakaş, **Dönemin Yerel Basına Göre SCF’nin Manisa Vilayeti’nde Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri**, Volüme 2/3/2010. www.hisryorystudies.net.

²⁸ **Hizmet**, 11 Eylül 1930.

²⁹ **İnkılap**, 11 Eylül 1930.

³⁰ **Akşam**, 13 Eylül 1930.

³¹ **BCA, BKKK**, 030.10/102.669.3.

Valiliğin aldığı önlemlerden dolayı Balıkesir İstasyonu’na Fethi Bey’i karşılamaya halktan kimse gelmemiştir.³² Fethi Beyi, istasyonda, Balıkesir SCF il başkanı İbrahim Sururi, kardeşi Nazım Efendi ve Yırcalızade Şükrü Bey karşılaşmıştır. SCF liderini askeri Mahfel Parkı’nın içinde ve Evkaf Binası’nın önünde Balıkesir halkı beklemiştir. SCF lideri, dükkânlarda bulunan halkı selamlayarak, şehir merkezine gelmiştir.³³

Fethi Bey, geceyi SCF Balıkesir Katibi Umumisi İbrahim Sururi Bey’in evinde geçirmiştir. Bir gün sonra Balıkesir stadyumunda çok kalabalık bir kitleye hitap eden Fethi Bey, konuşmasının bir bölümünde Balıkesir halkına şöyle seslenmiştir: “Ziraat Bankası’nın çiftçiye daha kolay usullerle ve daha ucuz faizle para verilecek hale konulması, ziraatımızı terakki ettirmek için fenni tesisatta bulunmağa sevk edilmesi lazımdır. Ticarete kredinin kesilmesine sebep olan ve memleketimizde tatbik kabiliyetini haiz olmadığı anlaşılan icra ve iflas kanununun ilgası lazımdır. Bu kanun, bugünkü iktisadi buhranın en büyük amillerinden biridir. Efendiler! programımız meydandadır. Münakaşa hürriyetinden ve intihap hakkından istifade ederek bu programı tatbikat sahasına çıkarmak gayemizdir.

Bazı yerlerde el’an bizim güya fes giydireceğimiz ileri sürülüyormuş, güya Arap harflerini tekrar iade edeceğimizi ileri söylüyorlarmış ve bize bütün vergileri kaldırmak isnat olunuyormuş. Benden kimse bunları bekleyemez. Kasten bana bu isnadı yapanlar er geç mahcup ve hacil mevkie düşeceklerdir. Türk milleti takati dahilinde seve seve verir. Bütün vergilerin kalkacağını esasen kimse düşünmemiştir ve düşünemez. Bu gibi şayiaları uyduranlar böyle vasıtalarla takip ettiğimiz mefkureyi küçültebileceklerini düşünüyorlar. Taşdıkları bu dar zihniyetlere acımak lazımdır. Mefkûremiz Cumhuriyet mefkûresidir. Bunlar Cumhuriyetin en tabii olan şeraitindedir.³⁴

Fethi Bey’in Balıkesir konuşmasını değerlendirildiğimizde iki konuyu ele aldığını görmekteyiz. Bunlardan birisi yukarıda da belirttiğimiz gibi Balıkesir bölgesinde halkın çektiği ekonomik sıkıntılar: Ziraat Bankası’nın halka daha kolay kredi vermesi, icra iflas kanununun uygunlaşmasındaki güçlükler gibi mevzulardır. Diğeri ise hükümet yanlısı basında SCF aleyhine yürütülen bir kampanya ile ilgilidir. Esasen İzmir mitinginden itibaren yol boyunca Hakimiyet-i Milliye, Anadolu, Akşam gibi hükümet yanlısı olan gazeteler bu arada Balıkesir’de yayımlanan ve CHF’nin resmi yayın organı olan Türk Dili Gazetesi SCF’yi irticaî faaliyetlere karşı hoş görülmeyle suçlamışlardır. SCF’nin her ne kadar açıkça dile getirmese bile halka şapka yerine fes giydireceğini, Arap harflerini tekrar geri getireceğini iddia etmişler, halkı SCF’nin “inkılapların düşmanı” bir parti olduğu konusunda ikna etmeye çalışmışlardır. Mesela Türk Dili Gazetesi’nin manşet haberlerinden bazıları şöyledir: “Yeni Fırkanın Gidişi: Bu teşekkül irticaî körüklemek, inkılap rejimlerine ve inkılap kanunlarına halkı itaatsizliğe sevk ve tarik için mi vücut buluyor? Gazinin kendi eli ile kurduğu esasları yıkmak için O’nun büyük namından istifade etmek kadar felaketli bir oyun tasavvur olunur mu? Nihayet, SCF Nakşibendi Şeyhinden mi ilham alıyor?”³⁵

Türk Dili’nde bazen de SCF adına bazı kimselerin köylerde provakatif eylemler yaptıklarına dair haberler yayımlanmıştır. SCF’yi Balıkesir’de örgütlemekle görevli olan Elazığ mebusu Nakittin Bey zaman zaman bu tür haberleri tekzip etmek zorunda kalmıştır. Bu tekziplerden birisi şöyledir: “Bazı kimselerin köylerde dolaşarak artık vergi alınmayacağı ve fes giyileceği ve Arap harflerinin tekrar kullanılacağı yolunda propagandalar yapmakta oldukları ve kendilerinin fırkamıza mensup olduklarını söyledikleri teessürle işitildi. Fırkamızın programı

³² Cem Emrence, “Politics of Discontent in the Midst of the Great Depression:

The Free Republican Party of Turkey (1930)”, **Turkology Update Leiden Project Working Papers Archive Department of Turkish Studies**, Universiteit Leiden, New Perspectives on Turkey 23 (Fall 2000).

³³ **Akşam**, 13 Eylül 1930. **EK:1**. Yazar Aydın Ayhan’ın Özel Arşivi’nden

³⁴ **Hizmet**, 12 Eylül 1930.

³⁵ **Türk Dili**, 8 Eylül 1930.

vazıhtır. Binaenaleyh fırka namına köylerde propaganda yapanlarla bir münasebetimiz olmayacağı bedihidir. (açıktır) Bunlar hakkında hükümetimizin takibatı kanuniyede bulunmasına şiddetle intizar etmekte olduğumuzu beyan eyleriz”.³⁶

Burada şunu da belirtmek gerekir ki Türk Dili Gazetesi'nin takip ettiği yayın politikası CHF'nin ta baştan itibaren SCF'ye karşı olan bakış açısı ile paraleldir. Örneğin aynı tarihlerde CHF Genel Sekreteri Saffet Arıkan, parti müfettişlerine gönderdiği bir genelgede şu ifadeler yer almıştır: “ Mürtecilerin güya şapka yerine fes, yeni Türk harfleri yerine Arap harfleri, ikame olunacakmış, memleketten bihakkın kovulan saltanat ailesi tekrar memlekete gelecekmiş”³⁷

SCF lideri Fethi Bey'i dinlemeye gelen Balıkesir halkı hakkında şu yorumları yapabiliriz: SCF'nin Balıkesir mitingine gerçekten de çok kalabalık bir kitle katılmıştır.³⁸ Mitinge katılan erkek katılımcılarının neredeyse yüzde yüzü kasketlidir. Demek ki Balıkesir halkı o yıllarda şapka kanuna muhalefet etmemekte ancak Panama türü fötr şapka yerine kasketi tercih etmektedir.³⁹ SCF liderini dinlemeye Balıkesir kadınları da gelmişlerdir.⁴⁰

2.2. Vilayet Genelinde Teşkilatlanma Çalışmaları

SCF'nin teşkilatlanmasında hiyerarşik bir yapılanma söz konusudur. Köylerde “köy ocağı”, mahallerde de “mahalle ocağı” nahiyelerde “nahiye ocağı”, ilçelerde “kaza ocağı”, il merkezinde “vilayet ocağı” şeklinde örgütlenmiştir.⁴¹

Balıkesir'de SCF teşkilat çalışmalarının Fethi Bey'in Ege gezisinden önce başladığı anlaşılmaktadır. Balıkesir İl Teşkilatını kurma görevi SCF Genel Merkezi'nden Elazığ mebusu Nakittin Bey'e verilmiştir.⁴² SCF Balıkesir İl İdare Heyeti şu kişilerden oluşmuştur.⁴³

Başkan: Dr.Nefi Ethem Bey

Katip: İbrahim Sururi Bey

Üyeler: Barutçuzade Süleyman Efendi, Bozokzade Mehmet Efendi, Bezzaz Hafız Abdürrahim Efendi, Binbaşı Damadı Rifat Efendi, Hacı Eminzade Ahmet Efendi, Sürmeneli Ali Osman Efendi, Avukat Gürcü Tevfik Bey, Balyalı Mustafa Çavuş, Vatan Eczanesi Sahibi Necmeddin Bey. SCF Balıkesir İl Teşkilat üyeleri, Trabzonlu Kangalzade Hacı Mustafa Efendi'nin mağazasının ikinci katını partinin merkezi olarak kiralamışlar ve çalışmalarına başlamışlardır.⁴⁴

Teşkilat üyeleri ile ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse, Başkan Dr. Nef'i Ethem Bey hakkında bir bilgiye rastlamadık. İbrahim Sururi Bey, o dönemlerde Balıkesir'de yayınlanan İstiklal Gazetesi'nin sahibi olup, Balıkesir'de kadınlar şeyhi olarak tanınan Şeyh Halil Efendi'nin oğludur. Diğer üyelerinin çoğunluğu esnaftır.

SCF teşkilat çalışmalarının devam ettiği günlerde, CHF'den iki siyasinin Balıkesir'e ziyarette bulunduğunu görüyoruz. Bunlardan birisi TBMM başkanı ve Balıkesir milletvekili Kazım Paşa (Özalp), diğeri ise dönemin Dâhiliye Vekili Recep Peker'dir. Kazım Paşa, 31 Ağustos günü, CHF Balıkesir Genel Merkezi'ni ziyaret etmiş beraberinde dönemin Balıkesir milletvekilleri

³⁶ **Türk Dili**, 11 Eylül 1930.

³⁷ **BCA, CHP K**, 490.01/435.1804.2.

³⁸ **EK:1**. Yazar, Aydın Ayhan'ın Özel Arşivi'n den

³⁹ **EK:2**. Yazar, Aydın Ayhan'ın Özel Arşivi'n den

⁴⁰ **EK:3**. Yazar, Aydın Ayhan'ın Özel Arşivi'n den

⁴¹ Çetin Yetkin, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı**, İstanbul 1982, s.101.

⁴² **Türk Dili**, 8 Eylül 1930. “Naki Bey'in asıl adı Nakiyettin (Yücekök) olup Elazığ milletvekilidir. SCF'ye daha sonra kendi isteği ile katılanlardandır ve Atatürk'ün liseden Fransızca öğretmenidir.”Avşar, **a.g.e.**, .s. 64.

⁴³ **Türkdili**, 9 Eylül 1930.

⁴⁴ **Türk Dili**, 11.Eylül 1930.

olduğu halde onlarla seçimlere ilişkin durum müzakeresi yapmıştır.⁴⁵ Yine Dahiliye Vekili Recep Peker’ de 8 Eylül tarihinde bu şehre gelmiş, halka, İzmir’de yaşanan olayları hatırlatarak, “*kurtuluş mücadelelerinde büyük şerefler kazanan Balıkesirlilere bir ibret neticesi çıkarır ve tahrikata karşı teyakkuz tavsiye ederim*” demiştir.⁴⁶ Bu iki önemli siyasinin Balıkesir’e ziyaretleri muhtemelen CHF mahalli kadrolarına gerekli uyarıları yapmak, belediye seçimlerinde dikkatli olmalarını sağlamak amacına yöneliktir.

Diğer Ege vilayetlerinde olduğu gibi Balıkesir ve kazalarında da vatandaşların CHF’ye muhalefet edeceği SCF’ye yakın duracağı Dahiliye vekili Şükrü Kaya’nın 15 Temmuz 1930 tarihinde CHF katibi umumisi Saffet Arıkan’a gönderdiği yazıdan anlaşılmaktadır. Adı geçen yazıda bazı belediyelerle yakından alakadar olunması ve belediye aday listelerinin bir nüshasının Dahiliye Vekaletine gönderilmesi istenmektedir. Bu kazalar içerisinde Balıkesir bağlı Gönen ve Ayvalık kazaları da vardır.⁴⁷ Anlaşılan o ki CHF açısından Balıkesir merkez ve bazı kazaları önemli olup buralarda SCF güçlüdür ve gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Bigadiç: SCF Bigadiç şubesi, şu kişilerden oluşmuştur: Hacı Ahmet Ağa zade Derviş Ahmet, Yağcı Cafer, Hoca Eyüp oğlu Ahmet Efendi, Ekmekçi Ahmet Efendi. SCF Bigadiç Ocağı Heyeti İdaresi, Bigadiç Yeşilli Cami’in de bir mevlit okutarak, partinin başarılı olması için dua etmişler ve faaliyetlerine başlamışlardır.⁴⁸

Gönen: Türk Dili Gazetesi’nin 22 Eylül 1930 tarihinde verdiği habere göre, “*yeni fırkanın burada şube açmak hususundaki teşebbüsleri ilk hamlede akim kalmış ve buraya gelmiş olan Fırka Teşkilatçıları Gönen’de hiçbir şey yapamadan avdete mecbur kalmışlardır.*”⁴⁹ Balıkesir CHF Bandırma Kazası Mutemetliği’nin Ankara Cumhuriyet CHF Kâtibi Umumiliğine gönderdiği Hacim Muhitin’in (Çarıklı) imzalı rapora göre de “Gönen’de SCF’nin teşekkül edemediği”⁵⁰ kayıt olarak düşülmüştür. Bu bilgilerden hareketle, SCF’nin Gönen’de teşkilatlanamadığını anlıyoruz.

Sındırgı: Seçimlerden sonra yapılan teftiş çalışmalarında “*Sındırgı’da Serbest Fırka’nın teşekkül edememiş bir vaziyette olduğu*” anlaşılmaktadır. Yine belgeye göre, “*çok kuvvetli bir gençlik güçlü bir (CHF) teşekkülü*” olduğu anlaşılmaktadır. Burada “*Serbest Fırka gençleri sekiz on şahıstan ibaret olup onlar da memlekette o kadar sahibi itibar olmayan kimselerden terettüp etmiştir.*”⁵¹ Anlaşılan, belediye seçimleri kadar Gönen’ de olduğu gibi Sındırgı’da da SCF teşkilatlanamamış ya da teşkilatlanma fırsatı bulamamıştır.

Balıkesir’in bu dönemdeki kaza sayısı on üç olup şunlardır: Gönen, Erdek, Susurluk, Balya, Sındırgı, Dursunbey, Edremit, Burhaniye, Ayvalık, Bigadiç, Bandırma, Manyas, İvrindi. BCA arşiv belgeleri ve dönemin ulusal ve mahalli gazetelerinde Balıkesir merkez ve Bigadiç kazası dışında SCF’nin teşkilatlanmasına ait bilgiler yoktur. Her ne kadar kazalarda SCF teşkilatlarının tam olarak kurulup kurulmadığını bilmesek ya da kuruldu ise kimlerin kurduğunu tespit edemesek de Susurluk’ta ve Edremit’te Belediye seçimini SCF kazanmıştır. Havran’da SCF’nin çok güçlü olduğu bilinmektedir. Erdek’te seçime girdiği, Bandırma’da çekişmeli bir seçim olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, Hacim Muhittin Çarıklı ve Balıkesir milletvekillerinin seçim sonrası bölgede yaptıkları teftişler, SCF lehine hareketli bir yapının olduğunu göstermektedir. 1950 yılında Balıkesir DP il sekreteri olan İsmail İlşekerçi, “SCF balıkesir’de büyük umutlarla ve çok

⁴⁵ **Türk Dili**, 1 Eylül 1930.

⁴⁶ **Türk Dili**, 8 Eylül 1930.

⁴⁷ Koçak, a.g.e.,s.229.

⁴⁸ **Türk Dili**, 24 Eylül 1930.

⁴⁹ **Türk Dili**, 24 Eylül 1930.

⁵⁰ **BCA, CHP K**, 490.01/492.1982.9.

⁵¹ **BCA, BKKK**, 490.01/46.623.1.

güçlü bir şekilde kurulmuştur.”⁵² Dönemin Balıkesir valisi Salim Özdemir Günday’ın 14 Ocak 1931 tarihli İç İşleri Bakanlığına gönderdiği raporda da SCF’nin Balıkesir’de her mahallede teşkilatlandığından bahsedilmektedir.⁵³

Bu bilgilerin ışığında, SCF Balıkesir’de – her ne kadar yazılı belgelere ulaşmasak da –diğer kazalarda da daha düzenli teşkilatlanmış olmalıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi o dönemde Balıkesir’de SCF konusu ile ilgili bütün olan biteni anlatan, SCF Balıkesir Katibi Umumisi İbrahim Sururi tarafından yayınlanan “İstiklal” gazetesine bütün çabalarımıza rağmen ulaşamadık. Bu gazete kuvvetle muhtemeldir ki “Hizmet” gazetesinin İzmir ve çevre vilayetleri için takip ettiği yayın politikasını münhasıran Balıkesir için takip etmiş olmalıdır.

3. Balıkesir’de 1930 Belediye Seçimleri

Bu dönemde uygulanan seçim yasasına göre belediye meclisi seçimleri 1 Eylül’de başlıyor, 20 Ekimde sona eriyordu.⁵⁴ Balıkesir’de de 1 Eylül’de başlanacağı ilan edilmiştir.⁵⁵ Belediye kanununun 33. maddesine bağlı olarak Balıkesir il merkezinde de seçmenlerin oy verecekleri mahalleler 5 şubeye ayrılmış, hangi şubede hangi mahalle sakinlerinin oy kullanacakları belirlenmiştir.⁵⁶ CHF Balıkesir il başkanlığı tarafından yapılan çalışma sonucu oluşturulan şubeler ve şubeler bağlı olan mahalleler şu şekildedir: Birinci Şube Merkezi: (Belediye Dairesi) Eski Kuyumcular, Umurbey Sahnisar, Şeyh Lutfullah, Salahattin Hamdiye Hacıgaybi mahalleleri. İkinci Şube Merkezi: (Kasaplarda Fırka Binası) Dinkçiler, Kasaplar, Yenice martlı mahalleleri. Üçüncü Şube Merkezi: (Hacı İsmail Fırka Dairesi) Hacıisak, Oruçgazi, Hacı İsmail, Okçukara Aziziye, Mirzabey Mahalleleri. Dördüncü Şube Merkezi: (Kaza Fırka Dairesi) Aygören, Karaoğlan, Börekçile, Mustafa Fakih Mahalleleri. Beşinci Şube Merkezi: (Mecidiye Fırka Dairesi) : Selimiye, Mecidiye, Osmaniye, Vicdaniye, İzmirler Mahalleleri⁵⁷

SCF Balıkesir Vilayet İdare Heyeti bu planlamaya itiraz etmiş, şubelerin sadece CHF tarafından oluşturulduğunu oysa iki partinin beraberce karar vermesi gerektiğini dile getirmiştir.⁵⁸ SCF heyetinin, İntihap Encümenliği’nden diğer bir isteği de seçim sandıklarının başında SCF’yi temsilen iki temsilcinin ve bir kâtibin bulunmasıdır.⁵⁹ Bu talepler, Balıkesir CHF İl İdaresi tarafından kabul edilmeyince SCF İl İdare Heyeti, “İntihap Encümeninin” yeniden oluşturulmasını istemişlerdir.⁶⁰

Çıkan ihtilaf üzerine CHF Balıkesir Heyeti bütün şubeleri lahv etmiş, seçim mahalli olarak sadece Belediye’yi göstermiştir. Yaşanan tartışmalardan sonra, SCF heyeti, Vali Özdemir Salim Bey’i ve Dâhiliye Vekaletini, seçmenin oyunu serbestçe kullanabilmesi için gerekli güvenliği ve adaleti sağlamadıkları için protesto etmişlerdir.⁶¹

Aslında SCF’nin istekleri seçimin tarafsızlığı ve adaleti açısından makul görünmektedir. Sonrasında gelişen olaylarda, SCF taraftarları şehirde bir gösteri yapmışlardır. Balıkesir CHF milletvekili Hayrettin Karan bu protesto gösterisini bir ayaklanma olarak değerlendirmiş, belediye seçimleri sonrasında TBMM’de yaptığı konuşmasında olayı şöyle nakletmiştir.: “*Vali bu defa bu cemaati polis kuvveti ile dağıtmak mecburiyetinde kalıyor. Bunlara alelusul nara atarak yaşasın*

⁵² Sıtkı Şeremetli , **1946- 1960 iktidardan İhtilale Balıkesirde Demokrat Parti Hareketi**, Balıkesir 2006., s.118.

⁵³ Cemil Koçak “İç İşleri Bakanlığı Olaylardan 3 Hafta Sonra Menemen Raporunu Hazırlamıştı” , **Star.**, 5 Ocak 2013.

⁵⁴ Avşar, **a.g.e.s.**, 137.

⁵⁵ **Türk Dili**, 1 Eylül 1930.

⁵⁶ **Son Posta** 1 Ekim 1930; **Yarın**, 1 Ekim 1930.

⁵⁷ **Türk Dili**, 1 Eylül 1930.

⁵⁸ **Son Posta** 1 Ekim 1930; **Yarın**, 1 Ekim 1930.

⁵⁹ **TBMM. ZC. D:3 C:22 İ:4 15.11.1930.**

⁶⁰ **TBMM. ZC. D:3 C:22 İ:4 15.11.1930.**

⁶¹ **Yarın**, 1 Ekim 1930.

hürriyet, yaşasın serbest fırka kahrolsun hükümet diye bar bar bağırarak bu defa faaliyetlerini mahallata inhisar ediyorlar. Kapı kapı dolaşarak CHFye oy verenleri tehdit ediyorlar...civar kazalardan sureti mahsusada celb ettikleri sabikalılar, bir takım şakiler, kollarının altında birer kama, birer tabanca olmak şartıyla inkılap yapacağız, dağa çıkacağız silahlarımız hazırdır diye bar bar bağıryorlar.”⁶²

Göstericiler, “*bu taşkınlıklarını daha ileri götürerek Aziziye mahallesindeki tecemmularında kahveci servet, ve yorgancı Hasan ismindeki şahısların Kahrolsun Cumhuriyet Halk Fırkası, Yaşasın Serbest Cumhuriyet Fırkası, vergiler verilmeyecek şeklindeki bağışmalarını alkışlarla ve kahrolsun sedaları ile tasvip etmişler, ve bundan yüz bulan bu adamlar hükümete daha çirkin sözlerle sövüp saymışlardır.”⁶³*

Baştan itibaren yaşanan olaylar ve gerginliklerden dolayı il merkezinde seçimlerin yapılamadığı ve iptal edildiği anlaşılmaktadır. Fethi Bey seçimlerden sonra yaptığı TBMM konuşmasında, Balıkesir’de oy hakkına sahip 9560 kişinin- ki bu rakam seçmenin % 95’ine tekabül etmektedir- seçimlerde yolsuzluk ve usulsüzlük olduğuna dair imzalı dilekçelerinin Dahiliye Vekaletine gönderdiklerinden bahisle buradaki seçimlerinin “*ne derece gayri kanuni ve gayri tabii olduğuna en mükemmel bir vesika teşkil ettiği*”ni dile getirmiştir.⁶⁴

Esasen bu seçimlerde, Ege bölgesinde sadece Balıkesir’de değil aynı zaman da Manisa’da⁶⁵, İzmir’de⁶⁶, Ödemiş’te⁶⁷, Aydın’da⁶⁸ usulsüzlük ve yolsuzluklar olduğu bilinmektedir.

SCF lideri Fethi Bey, 17 Kasım 1930 tarihinde Dahiliye Vekaleti’ne verdiği dilekçe ile SCF’yi fesh ettiğini ilan etmiştir.⁶⁹ Sonrasında gelişen önemli hadiselerden birisi, Menemen olayı olup Balıkesir, olaydan sonra örfi idare uygulanan iki vilayetten birisidir.

Cumhurbaşkanı Atatürk, çıktığı bir gezide 8 Şubat 1931 tarihinde Balıkesir’e de uğramıştır. Mülki idare ile görüşen Atatürk, Daha önce CHF’de iken SCF’ye geçmiş olan siyasilere bizzat konuşmuş, bir kısmını tekrar CHF’ye geçme konusunda ikna etmiştir. Çıkan olaylarda gerekli önlemleri zamanında almadığı, üzerine düşen görevi hakkıyla yerine getirmediği gerekçesi ile valinin değiştirilmesini istemiştir. Ayrıca, Belediye başkanının da istifasını istemiş, ancak yeni seçimlerin örfi idare bittikten sonra yenilenmesini belirtmiştir.⁷⁰

Seçimler yenileninceye kadar da aşağıda isimleri yazılı olan CHF heyetinin çalışmalarına devam ettiği anlaşılmaktadır. Belediye Meclis üyeleri şu kişilerden oluşmuştur: İbrahim Bey (sabık mebus), Naci Bey (Kodanzade), Mehmet Emin Bey (Keçecizade- tüccar), Hacı Tevfik Bey (avukat), Azmi İsmail Bey (eczacı), Vasıf Bey (İspartalızade), İsmail Bey (Tiridizade), Veli Bey (manifaturacı), Niyazi Bey (çivici), İsmail Bey (Eski kuyumcular muhtarı),Hasan Bey (Kaptanzade), Ömer Edip Bey (avukat), Rasim Bey (Hacı İslam Ağa zade), Zühtü Bey (Keskin zade), Lütfi Bey (attar), Mehmet Faik Bey (Devocioğlu), Hilmi Bey (Şeremetli zade), Osman Bey (un tüccarı), Hacı Ahmet Bey , (tabak), Ali Bey (elbiseçi), Ziya Bey (manifaturacı), Ahmet

⁶² TBMM. ZC. D:3 C:22 İ:4 15.11.1930.

⁶³ Koçak, a.g.e.,s.276; Cumhuriyet, 14 Ekim 1930.

⁶⁴ TBMM. ZC. D:3 C:22 İ:4 15.11.1930.

⁶⁵ Karakaş, a.g.m.,s. 212.

⁶⁶ Koçak, a.g.e.,s.311.

⁶⁷ Cem Emrence, Buhranlı Yıllar, Ödemiş’te Serbest Cumhuriyet Fırkası, **Toplumsal Tarih**, Aralık1999, Sayı: 72, s. 31.

⁶⁸ Güneş Ünver,” SCF’nin Aydın’da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri Üzerinde Oluşan Tartışmalar”,**Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, XXV, 2007, s.132.

⁶⁹ Mete Tunçay,,T.C.’de Tek- Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931), İstanbul 1992, s. 273.

⁷⁰ Koçak, a.g.e.,s.333.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Necati Bey (Mesut Çavuşoğlu), Rıfat Bey (Öz zade), Mithat Bey (Buharalizade), İsmail Bey (Hacı Halil oğlu), Ömer Lütfü Bey (avukat).⁷¹

Örfi İdarede kalktıktan sonra seçimler usulen de olsa yenilenmiş olmalı ki Mayıs ayı içerisinde bir kararname ile “*belediye Naci Beyin intihabı hakkında Balıkesir Belediyesi meclisince ittihaz olunan karar belediye kanununun 89. Maddesine tevfikan tasvip olunmuş*”⁷² Kodanzade Naci Bey, belediye başkanı olarak görevine başlamıştır.

3.1. Kazalarda Belediye Seçimleri

Balıkesir vilayetinde belediye seçimleri bittikten sonra Giresun milletvekili ve Balıkesir CHF İl İdare Heyeti Reisi Hacim Muhittin Çarıklı ile Balıkesir milletvekilleri Balıkesir ve ilçelerini teftiş etmişlerdir. Bu teftiş gezilerinde belediye seçimlerinde yaşananları, vilayette SCF ve CHF'nin durumunu, halkın ihtiyaçlarını tespit etmişlerdir. Kazalarda, seçim sonuçlarının herhangi bir yazılı kaynağa yansımamasından dolayı teftiş raporlarından- raporlara yansıdığı kadarı ile faydalandık.

Bigadiç: Balıkesir'in ilçelerinden birisi olan Bigadiç'te belediye seçimini SCF kazanmıştır. Hacim Muhittin Çarıklı, CHF Vilayeti İdare Heyeti Reisi olarak, Bigadiç'te seçimi SCF'nin kazanmasına sebep olarak, CHF Fırka Mutemedi Kenan Bey'in “*lüzumundan fazla asabi ve şiddetli olan hareket ve icraatından dolayı bir çok kimselerin karşı fırkaya intikal ettiklerinden*” bahsetmektedir. SCF'nin kendini feshetmesinde sonra “*Bigadiç'te Belediye Heyeti C.H.F. na mensup zevattan teşekkül etmiştir.*”⁷³

Susurluk: Susurluk'ta belediye seçiminin 28 Eylül 1930 tarihinde devam ettiği anlaşılmaktadır.⁷⁴ 1 Ekim tarihin de “*Halk Fırkasına 6, SCF'ye 200 rey verilmiştir.*”⁷⁵ 5 Ekim tarihinde CHF üyeleri ile SCF üyeleri arasında oy pusulalarının mühürlü olup olmamasından kaynaklanan bir tartışma yaşanmışsa da seçim sonuçlandırabilmiştir.⁷⁶

Susurluk'ta da Belediye seçimini SCF kazanmıştır. Bunun sebebini Hacim Muhittin Bey “*Kaza Kaymakamı'nın tecrübesizliği ve bir çoklarının infialat-ı şahsiyeye tebaiyeti (yabancı fikrilere kapılma) ve saf halkın propagandaya kapılarak münetteffiz eşhas arkasından sürüklenmesi ve menfi ruhlu adamlarını bu vaziyetlerden istifade etmesinin bu neticeye sebep olduğunu*” belirtmektedir. Aynı rapora göre, Serbest Fırka, 500 oy alırken CHF 40-50 oy alabilmiştir.⁷⁷

Hacim Bey bu raporunda Kaymakamın bîtaraf kaldığından, CHF lehine tavır takınmadığından şikayet etmektedir. Ayrıca, SCF taraftarlarını da “*menfi ruhlu*” adamlar” olarak değerlendirmektedir.

Bandırma: Bandırma'da seçimi CHF'nin kazandığı görülmektedir. Seçimin oldukça hareketli geçtiği gazetelere yansıyan haberlerden anlaşılmaktadır. Hacim Muhittin Çarıklı ve Balıkesir milletvekillerinin 03.01.1931 tarihinde CHF Genel Sekterliğine sundukları rapordan Bandırma'da CHF 'nin kazandığı bariz bir şekilde anlaşılmakta olup, Çarıklı durumu şu şekilde değerlendirmektedir: 1.“*Fırkamız belediye intihabını yüksek bir ekseriyetle kazanmıştır. İntihap neticesinde Fırkamız namuna atılan 1763 reye mukabil Serbest Fırka lehine ancak 813 rey istimal edilmiştir. 2.“Bandırma'da SCF mensuplarının adedi en nihayet (110) kişi olup bunlardan 30 S. İstimal ederek (su-i istimal ederek) 80 kişi kadar kalmıştı Fakat intihap esnasında her yerde oldu*

⁷¹ **Hakimiyeti Milliye**, 24 Ekim 1930.

⁷² **BCA, BKKK**, 030.11.1./63.12.15.

⁷³ **BCA, CHP K**, 490.01.623.46.3.

⁷⁴ **Türk Dili**, 30 Eylül 1930.

⁷⁵ **Son Posta**, 1 Ekim 01930.

⁷⁶ **Son Posta**, 5 Ekim 1930.

⁷⁷ **BCA, CHP K**, 490.01.623.46.5; Koçak, a.g.e.,s.340.

gibi cahil ve düşüncesiz kısmın hoşun gidilecek propagandalar yapılması ve kadınların ceza-ı nakdi ve saire tehditlerine kapılmaları serbest fırka lehine (813) rey temin edebilmiştir.”⁷⁸ SCF yanlısı olan Son Posta gazetesinin haberine göre Bandırma’da Belediye seçimini SCF ekseriyetle kazanmıştır.⁷⁹ Bu bilgilerden hareketle Bandırma’da belediye seçimini en azından çekişmeli geçtiğini söyleyebiliriz.

Raporda CHF’ni kazanmasının nedeni olarak da “*Bandırma’da Heyeti İdare arkadaşlarımız Belediye intihabında mahallattan (mahallerden) namzet gösterilmesini istemek gibi iyi bir tarz – ı hareket takip etmişlerdir*”⁸⁰ diye de belirtilmiştir.

Gönen: CHF kazanmıştır. Hacim Muhittin Bey ve Balıkesir milletvekillerini teftiş raporlarında durum şu şekilde kaydedilmiştir: “*Gönen vaziyeti fırka nokta-i nazarından iyi bulduk. Gönen’de SCF teşekkül edemediği gibi Belediye intihabında da fırkamızın 960 reyine karşı aleyhine hiçbir şey yoktur. Vaka bu konuda ibtidaları (başlangıçta) biraz karışıklık olmuşsa da bu fırka aleyhtarlığından değil mahalli bazı hadiselerin efkar-ı umumiye üzerinde sui tesir (kötü etki) yapmasında neş’et etmiş evvela Müfettişlik ve Vilayet mutemetliği eski heyeti namzet gösterdiği için zaten müteesir olan efkar-ı umumiye yüz çevirmiş ve bazı arkadaşların defaten istifaya kalkmış fakat vaziyeti idrak den Müfettiş Beyefendi bazı arkadaşlarımızın ve halkın kabul edebileceği diğer bir namzet listesini gösterme üzerine hepsi yine firkada kalmışlar.*”⁸¹

Erdek: Erdek’te CHF kazanmıştır. “*Kasabanın 2600 müntehasaniden (ikinci seçmenden) 812’si Belediye intihabına iştirak etmiş bunlardan 795’i fırkamızı lehine istilam edilip serbest fırka lehine ancak 7 rey atılmıştır.*”⁸²

Edremit: Oy sayıları net olarak verilmese de Edremit Kazasında da SCF’nin kazandığı anlaşılmaktadır.⁸³ Seçimden sonra 17.12.1930 tarihinde Balıkesir meb’uslarının teftiş raporunda “*Edremit Belediye intihabında fırkamız kaybederek karşı taraf listesi kazanmıştır*” demektedir, bunun sebebi olarak da “*bu vaziyetin fırka muhalefenden gelmeyip Fırkaca (CHF) namzetlerinin iraesinde (belirlenmesinde) efkar-ı umiyeyi (kamuoyunu) rencide edecek surette ısrar olunmasından ve idare heyetindeki bazı arkadaşlarımızın çok asabi davranarak bir çoklarını kırmış olmalarından ve bazı hususi menfaat tesadümünden ileri geldiğini anlaşılmıştır*”⁸⁴ demektedir. Yani, Edremit belediye seçimlerini SCF’nin kazanmasının sebebi CHF’liler arasındaki siyasi veyahut kişisel husumet ve gerginliklerdir. Ayrıca, raporda CHF adaylarının kamuoyunca benimsenip kabullenilen adaylardan olmadığı da anlaşılmaktadır.

Havran: Seçimin nasıl sonuçlandığını bilemiyoruz. Ancak, raporlarda şu kayıt düşülmüştür: “*Edremit Kazasının Havran Nahiyesi, o havalide muhalefet cereyanlarının en yüksek ve kuvvetli (SCF yanlısı) olduğu bir kasabadır. Oradaki muhalefet de sırf şahsi ise de adam öldürmeye kadar varmıştır.*”⁸⁵ Hizmet Gazetesi muhbirinin bildirdiğine göre, “*Havran’da 2200 seçmen vardır. Bunların büyük bir kısmı SCF’ye üye olmasına rağmen 700 seçmen’in ismi defterlerde yoktur.*”⁸⁶ Muhalefetin en güçlü olduğu mahallerden birisi olduğuna göre SCF kazanmış olmalıdır.

⁷⁸ BCA , CHP K, 490 01/492 1982 6.

⁷⁹ Son Posta, 8 Ekim 1930.

⁸⁰ BCA , CHP K, 490 01/492 1982 6.

⁸¹ BCA, CHP K, 490 01/492.1982. 9.

⁸² BCA , CHP K 490 01/46 623. 1.

⁸³ Hizmet, 13 Ekim 1930.

⁸⁴ BCA ,CHP K 490 01/492.1982.26; Cemil Koçak; Belgeler SCF, s.340.

⁸⁵ BCA, CHP K 490 01/492.1982.28.

⁸⁶ Hizmet, 7 Ekim 1930 .

Balya: Rapordan anlaşıldığı kadarı ile her ne kadar bazı Balyalılarından SCF'ye geçenler olmuşsa da daha sonra CHF tekrar kazanılmış gibi durmaktadır. Seçimi de CHF kazanmış gibidir. Milletvekillerinin raporunda şu şekilde geçmiştir: “*Balya'nın dağlık arazisinde yetişen Çetin Türk Unsuru tahsillerinin noksanisine ve fikirlerinin layıkıyla tenevüt etmemiş olmasına rağmen Cumhuriyet prensiplerini çok iyi kavramışlar ve Fırkamızın yeni istikametini layıkıyla benimsemişlerdir. Kaza merkezinde yapılan hasbihallere köylerden de gelmişler ve kaza merkezi halkından evvelce fırkamızdan çıkmış olan bir hayli arkadaş ana Yuvalarına avdet ve iltihakta tereceddüt etmemişlerdir.*”⁸⁷

Balıkesir vilayetinde,SCF, Edremit, Susurluk, Havran, gibi muhacir yerleşim yerlerinde Gönen ve Sındırgı gibi yörük yerleşim yerlerinden daha fazla oy almıştır. Ayrıca, SCF'nin Samsun, Antalya, Manisa gibi muhacir vatandaşların çoğunlukta olduğu bölgelerde daha güçlü olduğu bilinmektedir. Özellikle İzmir, Aydın, Manisa, Edirne Ege ve Trakya bölgesi illerinde SCF'nin kazandığı görülmektedir⁸⁸ ki bu iller o dönemde çok sayıda mübadil- muhacirinin yaşadığı illerdir.

Merkezde olduğu gibi kazalarda da CHF üyeleri arasında bir takım nedenlerle ayrılıklar ve hizipleşmeler yaşandığı anlaşılmaktadır. Milletvekilleri raporlarına yansıdığı kadarı ile CHF'nin seçimleri kaybettiği kazalar da bu durum etkilidir.

Muhtemelen başka illerde ve bölgelerde yaşanan yolsuzluk ve usulsüzlükler kazalarda da yaşanmıştır.

Balıkesir'de SCF- Menemen Olayı İlişkisi

Bilindiği gibi Menemen olayı 23 aralık 1930 tarihinde olmuştur. Olaydan hemen sonraki günlerde Balıkesir Türkocağı'nda anma töreni yapılmıştır. Bu törene Kolordu zabitanı, öğretmenler ve “*yüzlerce münevver genç*” katılmıştır. Konuşmacılardan Balıkesir eski milletvekillerinden Süreyya Bey, konuşmasının bir kısmında, “*Roma'da Fransa ve Almanya gibi ülkelerde papazlar bugünkü medeni ve mütekâmil Avrupa'yı şeyhler, dervişler ve softalardan daha az yormuş değıllerdir.*” Yüzbaşı Hamdi Bey nutkundan sonra Muallimler Birliği Reisi, Maarif Müdürü Münir Hayri Bey, “*inkılâp uğrunda sonuna kadar yaşamak için katılımcılara yemin ettirmiştir. Türk Dili Gazetesinin verdiği bilgiye göre bu törene Kubilay'ın oğlu Vedat ve eşi Vedide Hanım da katılmıştır. Vedide Hanım “Kubilay gitti, icap ederse ben de yavrum da inkılâp uğrunda hayatımızı feda ederiz” demiştir. Reisicumhura çekilen telgraftan sonra tören bitmiştir*”⁸⁹

Menemen olayında sonra Örfi İdare ilan edilen iki ilden birisi Balıkesir' diğer il Manisa'dır.⁹⁰ Bunun sebebi nedir? Bütün kaynaklarda olayı tertipleyenler, Manisa ve köylerinde olduğu için Manisa'nın örfi idari mıntıkası içine alınması anlaşılmaktadır. Ancak, Balıkesir'de belediye seçimleri sırasında yaşanan gösterilerin dışında “irticai” denilebilecek bir olay yaşanmamıştır.

Ne var ki CHF Balıkesir milletvekili Hayrettin Karan, Balıkesir'de belediye seçimleri sırasında yaşanan olayları naklederken TBMM'de yaptığı konuşmada SCF Balıkesir İl sekreteri İbrahim Sururi'nin kadınlar şeyhi Şeyh Halil Efendinin oğlu olduğunu, Halil efendinin ise ırz düşmanı bir sahekar olduğunu belirtmekte, konuşmasının bir bölümünde SCF İl İdare Heyet üyelerinin “*sakın halk fırkasına rey vermeyin, Serbest Fırkaya vereceksiniz. Halk fırkasına verdiğiniz takdirde düşünün, bir kısım kadınları mürit ve mürideleri bu civarda bulunan Ziya Bey Camisine doldurmuşlar; başlarına Uşşaki tarikati şeyhlerinden, yorgancı şeyh Hasan namında*

⁸⁷ BCA, CHP K, 490 01/492.1982.28.

⁸⁸ Koçak, a.g.e., s.340.

⁸⁹ Türk Dili, 4 Ocak 1931.

⁹⁰ Anadolu, 2 Ocak 1931.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

ümme bir adam bunlara direktif veriyordu.”⁹¹ “Mahallelerde hafız hanımlar tarafından mevlit okutuluyordu. Bir takım softalar bozuntuları kapı kapı dolaşarak Allah bizimle, din bizimle, peygamber bizimle, iman bizimle, Allah tarafına gelin, peygamber tarafına geliniz safsatalarla halkın akidesini tahşiş etmeye çalışıyorlardı.”⁹² Bu tür olayların yaşanıp yaşanmadığını bilmiyoruz ancak Karan SCF’nin gerek Balıkesir yönetim kadrosunun gerekse SCF taraftarının “irtica” ile beraber olduğunu ve bunların mürteci olduklarını söylemektedir.

DP Balıkesir Teşkilatı kurucularından İsmail İlşekerci, Balıkesir’de gerçekte SCF ile Menemen olayı arasında bir ilişki olmadığını ama böyle bir ilişkinin varlığını iddia edenlerin CHF milletvekilleri olduğunu “Balıkesir’de Serbest Fırkanın güçlenmesinde, CHP’nin güç kaybetmesinden endişeye kapılan Balıkesir CHP milletvekilleri asılsız istinatlarda bulunarak “Balıkesir’de irtica var feryatlarında bulundular. Halbuki ne balıkesir’de ne de çevre illerde hiçbir irtica tehlikesi yoktu”⁹³ demektedir.

Mahalli basına yansıdığı kadarı ile Menemen olayından sonra Balıkesir’de mahkeme edilmek üzere tutuklanan iki kişi vardır. Bunlardan birisi Balıkesir SCF Başkâtibi İbrahim Sururi diğeri ise eski mebuslardan ve Balıkesir’de SCF’ye önemli destekler verdiği anlaşılan Vehbi Beydir. Her ikisi de irtica konusunda değil SCF konusunda yargılanmışlardır.

Bu iki kişinin tutuklanmasında Türk Dili Gazetesinin, Balıkesir’de SCF ile “irtica” kavramını yan yana işleme ve Hayrettin Karan’ın TBMM konuşması önemli olup Menemen’de kurulan Örfi İdare Mahkemesi için delil niteliği taşıyor gibidir. Ayrıca, CHP içindeki hizipleşmelerden dolayı eski bir CHF mebusu olan Vehbi Bey’in SCF’ye geçmesini Balıkesir’li Hulusi Ağa, Haşim Remzi, Ahmet Çavuş, Mehmet Emin Bey, Avukat Ömer Edip Bey, CHF Balıkesir Mutemedi Zühtü Bey gibi adamlar sindirememiş görünmektedir.⁹⁴

Yeni Asır Gazetesinin verdiği bilgiye göre, Şubat ayında yapılan yargılamada sanıklardan Vehbi Bey, seçim çalışmaları sırasında “şapkaların atılacağı feslerin yeniden kabul edileceği” gibi iddialarla yargılanmıştır. Vehbi Bey, Mahkeme başkanının, hakkınızda söylenenlere ne diyorsunuz? Sorusuna “Paşa hazretleri benim yegane cürmüm haberim olmadan SCF tarafından belediye namzet listesine dahil olmaklığım ve Halk Fırkası ile çalışmamaklığımdır”⁹⁵ şeklinde ifade vermiştir.

Menemen hadisesinden sonra, Örfi İdare-i Mahkemede Balıkesirli zanlılarda yargılanmış, ve bu yargılanmalar 17 Şubatta bitmiştir. Menemen Divan-ı Harp Mahkemesi Balıkesirli Şeyh Halil Efendioğlu İbrahim Sururi Beyi (SCF Balıkesir Katibi Umumisi ve İstiklal Gazetesi Sahibi) 6 ay hapis 75 lira para cezasına Kahveci Servet, Arnavut Cemal ve İbrahim Sururi Beyin kardeşi Mustafa’nın 3’er hapis ve 25 lira para cezasına eski nazır ve mebuslardan Vehbi Beyin önce beratına sonra askeri bir meselede söylediği sözlerden dolayı 6 ay İstanbul’da ikametine karar verildi.”⁹⁶ SCF Balıkesir katibi umumisi İbrahim Sururi Bey’in dışında ciddi ceza alan bir zanlı olmamıştır.

SONUÇ

SCF’nin kurulduğu dönemde bir Batı Anadolu vilayeti olan Balıkesir’de ekonomik hayat oldukça kötü durumda olup vatandaşların sıkıntı içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Sağlık, eğitim

⁹¹ TBMM. ZC. D:3 C:22 İ:4 15.11.1930.

⁹² TBMM. ZC. D:3 C:22 İ:4 15.11.1930.

⁹³ Sıtkı Şeremetli, 1946 -1960 İktidardan İhtilale Balıkesir’de Demokrat Parti Hareketi, liva yayınevi, Balıkesir 2006,s.118.

⁹⁴ Yeni Asır, 18 Şubat 1931.

⁹⁵ Yeni Asır, 18 Şubat 1931.

⁹⁶ Serap Tabak, “Menemen Olayının İzmir Basınında Yankıları,” Tarih İncelemeleri Dergisi, sayı:X, 1995, s. 14.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

ve diğer etkenler de katıldığında yöre halkı, örgütlü bir muhalefeti hareketini bekler gibidir. Belki bölge halkının memnuniyetsizliği sebebiylede CHF'nin çözülmeye doğru gittiği, yer yer hizipleşmelerin olduğu görülmektedir. Bu şartlar altında ortaya çıkan SCF'ye karşı diğer Batı Anadolu illerinde olduğu gibi Balıkesir vilayetinde de büyük bir yönelme olmuştur. Ancak bu "tepkisel bir yöneliş", olup halkın çok da bilinçli olarak SCF'nin politikalarını desteklediği anlamına gelmemelidir. Bu tepki CHF ve politikalarına karşıdır.

Belediye seçimleri sırasında yaşanan olumsuzluklar nedeniyle bazı kazalarda gerçekleştirilse de Vilayet merkezinde seçim yapılamamış, halk bu durumu mahalle aralarında gösteriler yaparak protesto etmiştir. Belediye seçimlerinde, Susurluk, Havran gibi muhacir yerleşim yerlerinin yörük yerleşimlerine göre SCF'ye daha çok oy verdiği görülmektedir.

Balıkesir'de CHF'ye karşı olan muhalefet hareketi SCF'nin fesh olması ile durmamış, daha sonraki yıllarda DP'nin bu ilde güçlü bir şekilde ortaya çıkması ile kendini göstermiştir.

Elde edile bilgiler ölçüsünde Menemen olayı sırasında Balıkesir'de örfi idare ilan edilse de bu ilden olay ile ilgili tutuklanan vatandaşların olmadığı görülmektedir. Sadece SCF'ye Balıkesir'de destek veren Balıkesir eski milletvekillerinden Vehbi Bey ile SCF Balıkesir Katibi umumisi tutuklanmışlar, yargılanmışlar ve küçük çaplı da olsa cezalar almışlardır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BCA, 030.10/160.126.9

BCA, 490.01.623.46.14

BCA,490.01/492.1982.2

BCA,030.10/102.669.3

BCA, 490.01/435.1804.2

BCA, 030.11.1./63.12.15

Sürelî Yayınlar

Akşam

Anadolu

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye

İnkılap

Star

Son Posta

Türk Dili

Yarın

Yeni Asır

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Resmi Yayınlar

TBMM. ZC. D:3 C:22 İ:4 15.11.1930

Kitaplar

AĞAOĞLU, Ahmet, Serbest Fırka Hatıraları, İletişim yay. İstanbul 1994

AVŞAR, Abdülhamit, Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü, Serbest Cumhuriyet Fırkası, Kitabevi, İstanbul 1998

GOLOĞLU, Mahmut, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -1 1924-1930 Devrimler ve Tepkileri, İstanbul 2009

KOÇAK, Cemil, Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası, İletişim Yay. İstanbul 2006

ŞEREMETLİ, Sıtkı 1946- 1960 iktidardan İhtilale Balıkesirde Demokrat Parti Hareketi, Balıkesir 2006

TUNÇAY, Mete, T.C.’de Tek- Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931), İstanbul 1992.

UYAR, Hakkı, Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi, İstanbul 2012

YETKİN, Çetin Atatürk’ün Başarısız Demokrasi Devrimi, Serbest Cumhuriyet Fırkası, İstanbul 1997

YETKİN Çetin, Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı, İstanbul 1982

Makaleler

BOZKURT, Veysel “Cumhuriyet Döneminde Bürokrasi- Siyasi Elit Halk ilişkileri :1923-1960”, Yeni Türkiye,c.V.,s3573.

EMRENCE,, Cem “Buhanlı Yıllar, Ödemiş’te Serbest Cumhuriyet Fırkası’ı, Toplumsal Tarih, Aralık1999, sayı: 72.

EMRENCE, Cem “Politics of Discontent in the Midst of the Great Depression: The Free Republican Party of Turkey (1930)”, Turkology Update Leiden Project Working Papers Archive Department of Turkish Studies, Universiteit Leiden, New Perspectives on Turkey 23 (Fall 2000)

KARAKAŞ, Ömer, Dönemin Yerel Basına Göre SCF’nin Manisa Vilayetinde Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri, Volüme 2/3/2010 , www.hisyorystudies.net.

TATAROĞLU, Muhittin, “Cumhuriyet Döneminde Bürokrasinin Rolü, Yeni Türkiye, c.V., Ankara s.3552

TEVFİK, Çavdar, Serbest Fırka, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, c. 8.

ÜNVER, Güneş, SCF’nin Aydın’da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri Üzerinde Oluşan Tartışmalar”,Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, XXV, 2007.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Tezler

ALTUN, Aslı, Türkiye’de Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Örgütlenmesi, Mustafa Kemal Üni. Sosyal Bilimler Ens, basılmamış yüksek lisans tezi, Hatay 2006.

GÜLEN, Engin, Kurtuluş Savaşı Yıllarında Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Balıkesir 2007, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.133.153.

Ekler

Ek-1: SCF lideri Fethi Bey’i Çarşıda karşılayan Balıkesir halkı

Ek-2: Fethi Bey’in Balıkesir konuşmasını dinleyen halk.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Ek-3: Balıkesir mitingine kadınların da katıldığı görülmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013